

UO‘K: 332.3:528.44:004.9

**YER TUZISH LOYIHALARI YURITISHNING ILMIY-
METODOLOGIK ASOSLARI**

Safayev Sanjarbek Zafarbek o‘g‘li,

“O‘zdavyerloyiha” DILI Xorazm viloyati bo‘linmasi direktor

o‘rinbosari, q.x.f.f.d., (PhD),

0009-0001-6178-1803

Sharopov Ramziddin Najmiddinovich,

“O‘zdavyerloyiha” DILI Yer tuzish bo‘limi boshlig‘i, q.x.f.d., (Dsc),

k.i.x.

0009-0008-6259-7769

Annotatsiya

Mazkur maqolada yer tuzish loyihalarini yuritishning ilmiy-metodologik asoslari chuqur tahlil qilinadi. Yer tuzish faoliyatining nazariy poydevori, ilmiy yondashuvlar, metodlar, tamoyillar hamda zamonaviy texnologiyalarning o‘rni ochib beriladi. Shuningdek, yer resurslaridan oqilona foydalanish, ularni muhofaza qilish va barqaror rivojlanishni ta‘minlashda yer tuzish loyihalarining ahamiyati ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqot natijalari O‘zbekiston sharoitida yer tuzish tizimini takomillashtirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi. Ish yer tuzish sohasidagi mutaxassislar, tadqiqotchilar va talabalarga mo‘ljallangan.

Kalit so‘zlar: Yer tuzish, yer tuzish loyihasi, metodologiya, ilmiy asos, yer resurslari, GIS, rejalashtirish, barqaror rivojlanish.

**НАУЧНО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОЕКТОВ
РАЗВИТИЯ ЗЕМЕЛЬНЫХ УЧАСТКОВ**

Аннотация

В данной статье представлен углубленный анализ научно-методологических основ осуществления проектов землепользования. Раскрыты теоретические основы землеустроительной деятельности, научные подходы, методы, принципы и роль современных технологий. Научно подчеркнута также важность проектов землепользования в рациональном использовании земельных ресурсов, их защите и обеспечении устойчивого развития. Результаты исследования послужат основой для разработки практических рекомендаций по совершенствованию системы землепользования в условиях Узбекистана. Работа предназначена для специалистов, исследователей и студентов в области землепользования.

Ключевые слова: Управление земельными ресурсами, проект управления земельными ресурсами, методология, научная основа, земельные ресурсы, ГИС, планирование, устойчивое развитие.

**SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL BASES OF LAND
DEVELOPMENT PROJECTS**

Abstract

This article provides an in-depth analysis of the scientific and methodological foundations of conducting land management projects. The theoretical foundation of land management activities, scientific approaches, methods, principles, and the role of modern technologies are revealed. The importance of land management projects in the rational use of land resources, their protection, and ensuring sustainable development is also scientifically highlighted. The results of the study will serve to develop practical

recommendations for improving the land management system in the conditions of Uzbekistan. The work is intended for specialists, researchers, and students in the field of land management.

Keywords: Land management, land management project, methodology, scientific basis, land resources, GIS, planning, sustainable development.

Kirish. O‘zbekiston Respublikasida yer resurslaridan oqilona foydalanish va ularni muhofaza qilish masalasi davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Yer munosabatlarini tartibga solish, yer uchastkalaridan samarali foydalanishni tashkil etish hamda yerlarning ekologik holatini yaxshilash **yer tuzish loyihalari** orqali amalga oshiriladi. Bu jarayonlar ilmiy asoslangan metodologiyaga tayangan holda olib borilgandagina kutilgan natijalarga erishish mumkin bo‘ladi.

O‘zbekiston Respublikasining **Yer kodeksi**, shuningdek, Prezident va Hukumatning yer munosabatlarini isloh qilishga qaratilgan qarorlarida yer tuzish ishlarini zamonaviy ilmiy-uslubiy asoslarda olib borish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va yer resurslari hisobini takomillashtirish vazifalari belgilangan. Xususan, yer hisobi va kadastr tizimini raqamlashtirish, geoinformatsion texnologiyalar asosida yer tuzish loyihalarini ishlab chiqish davlat darajasida qo‘llab-quvvatlanmoqda.

Yer resurslari har qanday davlatning eng muhim tabiiy boyligi bo‘lib, uning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik barqarorligini ta‘minlashda asosiy omil hisoblanadi. Yer resurslaridan oqilona foydalanish, ularni muhofaza qilish va samarali boshqarish esa bevosita yer tuzish loyihalarining ilmiy asoslangan holda ishlab chiqilishi va yuritilishiga bog‘liqdir. Shu sababli yer tuzish loyihalarini yuritishning ilmiy-metodologik asoslarini chuqur o‘rganish hozirgi davrda dolzarb masalalardan biridir[1].

Yer tuzish loyihalari nafaqat hududiy rejalashtirish vositasi, balki yer resurslarini boshqarishning strategik mexanizmi sifatida ham namoyon bo‘ladi. Ayniqsa, bozor iqtisodiyoti sharoitida yer munosabatlarining murakkablashuvi, yerlarning turli toifalarga ajratilishi, ekologik cheklolarning kuchayishi yer tuzish loyihalariga ilmiy yondashuvni talab etadi.

Yer tuzish loyihalarini yuritishda **ilmiylik, tizimlilik, hududiylik, iqtisodiy samaradorlik va ekologik barqarorlik** tamoyillari asosiy metodologik mezonlar hisoblanadi. Ushbu tamoyillar asosida ishlab chiqilgan loyihalar yer resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish, yer nizolarining oldini olish va hududlarni barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi.

Yer tuzish loyihalarini yuritishda **ilmiy-metodologik asoslar** qo‘llanilishi zarur. Buning asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat:

1. **Tizimli yondashuv** – yerni iqtisodiy, ekologik va huquqiy jihatdan kompleks tahlil qilish;
2. **Landshaft-ekologik yondashuv** – tuproq, suv resurslari, relyef va biotik omillarni hisobga olish;
3. **Iqtisodiy va texnik metodlar** – yerdan foydalanish samaradorligini tahlil qilish va optimal qarorlar qabul qilish;
4. **Zamonaviy axborot texnologiyalari** – GIS, kadastr va masofadan zondlash tizimlari orqali raqamli monitoring va loyihalash.

Shu bilan birga, ilmiy-metodologik yondashuv yer tuzish jarayonida yuritiladigan tadqiqotlarning tizimliliigi, samaradorligi va aniqligini ta‘minlaydi. Ushbu yondashuvlar asosida yer toifasini o‘zgartirish va loyihalashtirishning huquqiy, ekologik va iqtisodiy jihatlari uyg‘unlashtiriladi.

Yer tuzish loyihalari yuritishning ilmiy-metodologik asoslari — bu yer resurslaridan oqilona, samarali va barqaror foydalanishni ta‘minlashga qaratilgan ilmiy tamoyillar, usullar va yondashuvlar tizimidir. Ushbu asoslar

yer tuzish loyihalarini rejalashtirish, ishlab chiqish, amalga oshirish va nazorat qilish jarayonida qo'llaniladigan nazariy bilimlar hamda amaliy metodlarni o'z ichiga oladi.

1-jadval

Asosiy yo'nalish	Mazmuni	Ilmiy- metodologik mohiyati	Amaliy ahamiyati
<i>Ilmiylik tamoyili</i>	Yer resurslarini tabiiy, iqtisodiy va ijtimoiy omillar asosida o'rganish	Tuproq, relef, iqlim, suv, unumdorlik bo'yicha ilmiy tahlil	Yer unumdorligini oshirish, noto'g'ri qarorlarning oldini olish
<i>Tizimlilik va komplekslik</i>	Yer fondini yagona tizim sifatida baholash	Yer-xo'jalik- ekologiya- infratuzilma o'zaro bog'liqligi	Hududiy muvozanatni saqlash, yer nizolarini kamaytirish
<i>Barqaror rivojlanish</i>	Yer resurslaridan uzoq muddatli foydalanish	Degradatsiya ni cheklash, ekologik yuklamani kamaytirish	Kelajak avlod uchun yer sifatini saqlash
<i>Huquqiy</i>	Yer tuzish loyihalarini	Yer kodeksi va davlat siyosati	Qonuniylik, shaffoflik, ijro

<i>asoslanganlik</i>	me'yoriy hujjatlar asosida yuritish	bilan uyg'unlik	intizomi
<i>Iqtisodiy samaradorlik</i>	Yer resurslaridan maksimal foyda olish	Xarajat– natija tahlili, iqtisodiy baholash	Investitsiya jozibadorligini oshirish
<i>Ekologik yondashuv</i>	Tabiiy muhitni muhofaza qilishga yo'naltirish	Ekologik baholash va cheklovlar	Yer degradatsiyasi va eroziyaning oldini olish
<i>Axborot texnologiyalari (GIS)</i>	Raqamli yer ma'lumotlari bilan ishlash	Fazoviy tahlil, modellash	Tezkor, aniq va ishonchli rejalashtirish
<i>Monitoring va prognoz</i>	Yer holatini doimiy kuzatish	O'zgarishlarni bashoratlash usullari	Xavflarni erta aniqlash, to'g'ri qaror qabul qilish

Jadvalda keltirilgan ilmiy-metodologik asoslar yer tuzish loyihalarini nazariy jihatdan puxta, amaliy jihatdan samarali yuritishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv yer resurslarini oqilona boshqarish, muhofaza qilish va barqaror rivojlantirish imkonini beradi[6].

Hozirgi kunda yer resurslariga bo'lgan bosimning ortishi, qishloq xo'jaligi yerlarining qisqarishi, urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi hamda ekologik muammolarning kuchayishi yer tuzish loyihalarini ilmiy-metodologik asosda yuritishni nihoyatda dolzarb masalaga aylantirmoqda.

Chunki yer — cheklangan va qayta tiklanishi qiyin bo‘lgan resurs bo‘lib, undan foydalanish jarayoni ilmiy asoslanmagan holda olib borilsa, iqtisodiy yo‘qotishlar va ekologik zarar muqarrar bo‘ladi.

2-jadval

Dolzarblik omili	Muammo mazmuni	Ilmiy-metodologik asoslarning zarurati	Kutiladigan natija
<i>Yer resurslarining cheklanganligi</i>	Yer fondining qisqarishi, yerlar bo‘linib ketishi	Yerlarni ilmiy rejalashtirish, optimallashtirish	Yer samaradorligi oshadi
<i>Qishloq xo‘jaligi yerlarining degradatsiyasi</i>	Sho‘rlanish, eroziya, unumdorlik pasayishi	Ekologik baholash va monitoring metodlari	Yer sifatining tiklanishi
<i>Urbanizatsiya va infratuzilma bosimi</i>	Qurilish uchun yer ajratishning ko‘payishi	Hududiy rejalashtirish metodologiyasi	Hududiy muvozanat saqlanadi
<i>Iqlim o‘zgarishi ta’siri</i>	Suv tanqisligi, qurg‘oqchilik	Prognozlash va modellashtirish usullari	Xavflar kamayadi
<i>Yer</i>	Yerga	Huquqiy-	Ijtimoiy

<i>nizolarining ko'payishi</i>	egalik va foydalanish muammolari	me'yoriy yondashuvlar	barqarorlik
<i>Raqamlashtiri sh talablari</i>	An'anaviy usullarning samarasizligi	GIS va masofadan zondlash metodlari	Aniqlik va tezkorlik
<i>Davlat yer siyosati islohoti</i>	Yangi yer munosabatlari	Ilmiy asoslangan qarorlar	Islohotlar samarasi
<i>Investitsiya ehtiyojining ortishi</i>	Yerga bo'lgan iqtisodiy talab	Iqtisodiy baholash metodlari	Investitsiy a jozibadorligi

Yer tuzish loyihalari yuritishning ilmiy-metodologik asoslari bugungi sharoitda strategik ahamiyatga ega dolzarb yo'nalish hisoblanadi. Ular yer resurslarini boshqarishda ilmiylik, shaffoflik va barqarorlikni ta'minlab, iqtisodiy rivojlanish va ekologik xavfsizlik o'rtasidagi muvozanatni saqlashga xizmat qiladi[5].

Yer tuzish loyihalari yuritishning dolzarblik omillari bugungi kunda yer resurslaridan foydalanish tizimini tubdan takomillashtirish zaruratini yaqqol namoyon etadi. Yer fondining cheklanganligi, qishloq xo'jaligi yerlarining degradatsiyasi, urbanizatsiya va infratuzilma bosimi, iqlim o'zgarishi hamda yerga bo'lgan iqtisodiy talabning ortishi yer tuzish jarayonini ilmiy-metodologik asosda olib borishni muqobil bo'lmagan ehtiyojga aylantirmoqda.

Ushbu omillar shuni ko'rsatadiki, yer tuzish loyihalarini ilmiy yondashuvsiz yuritish:

- ekologik xavflarning kuchayishiga,
- iqtisodiy samarasizlikka,

- yer nizolari va hududiy nomutanosiblikka olib keladi.

Aksincha, ilmiy-metodologik asoslarning joriy etilishi:

- yer resurslarini **oqilona va barqaror boshqarish**,
- hududiy rivojlanishda **muvozanatni ta'minlash**,
- raqamli texnologiyalar yordamida **aniqlik va shaffoflikni oshirish**,
- davlat yer siyosati va islohotlarining **samaradorligini kuchaytirish** imkonini beradi.

Shunday qilib, dolzarblik omillari yer tuzish loyihalarini yuritishda ilmiy-metodologik yondashuvni zamonaviy davr talabi, strategik zarurat va barqaror rivojlanishning asosiy kafolati sifatida belgilaydi[7].

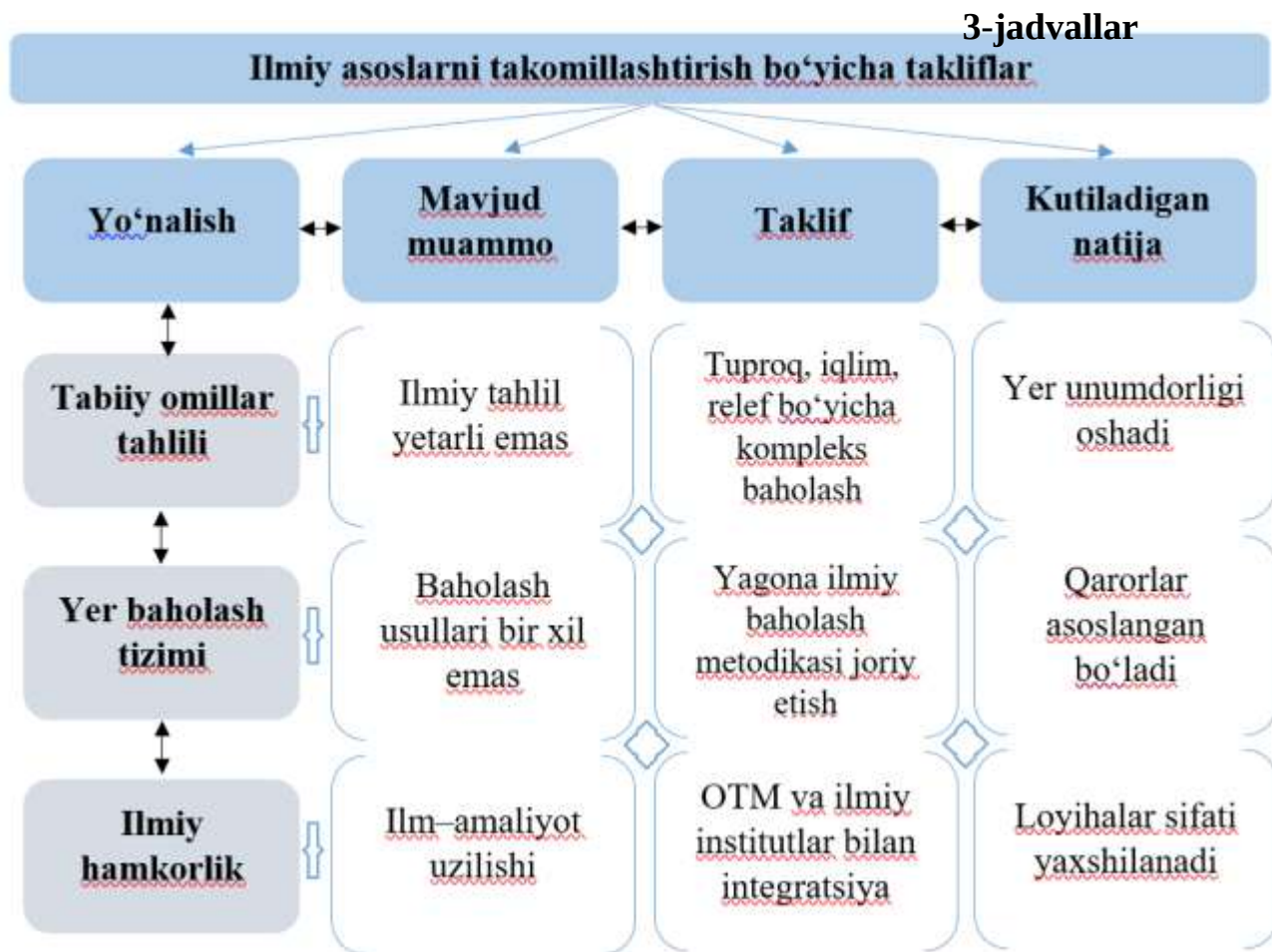
Hozirgi globallashuv va barqaror rivojlanish sharoitida yer resurslaridan oqilona, samarali va ekologik xavfsiz foydalanish masalasi davlatlar oldida turgan eng muhim vazifalardan biriga aylandi. Yer — cheklangan, qayta tiklanishi sekin va strategik ahamiyatga ega tabiiy resurs bo'lib, undan foydalanish jarayonida ilmiy asoslanmagan qarorlar ekologik zarar, iqtisodiy samarasizlik va ijtimoiy muammolarga olib kelishi mumkin. Shu sababli yer tuzish loyihalarini yuritishda ilmiy-metodologik asoslarni takomillashtirish, zamonaviy yondashuvlarni joriy etish va amaliy mexanizmlarni kuchaytirish zarurati tobora ortib bormoqda.

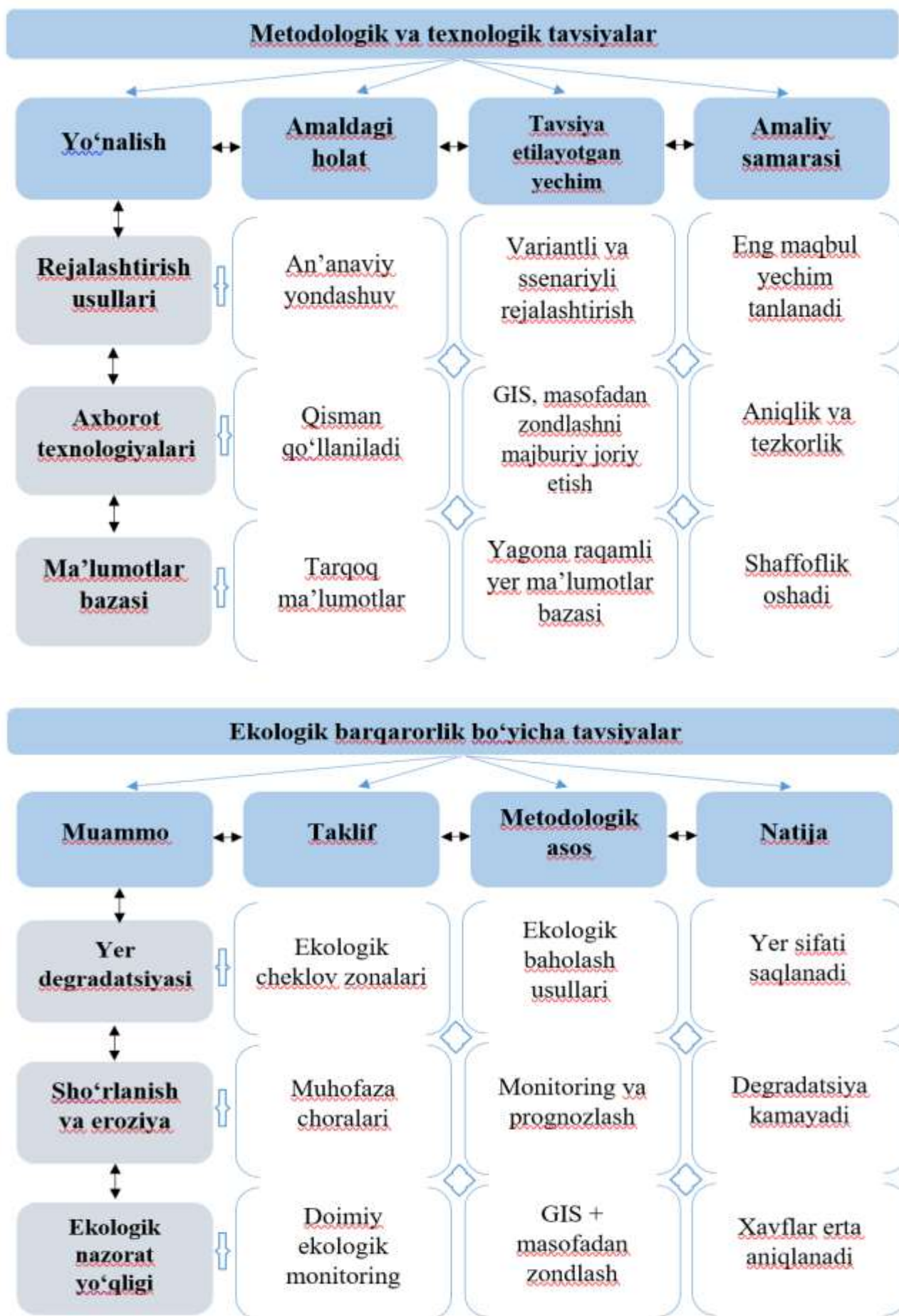
Yer tuzish loyihalari nafaqat yer uchastkalarini rejalashtirish yoki qayta taqsimlash bilan cheklanadi, balki hududiy rivojlanish, qishloq xo'jaligi samaradorligi, ekologik barqarorlik va ijtimoiy manfaatlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlovchi muhim boshqaruv vositasi hisoblanadi. Shu bois ushbu loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirishda ilmiylik, tizimlilik, huquqiy asoslanganlik, iqtisodiy samaradorlik hamda raqamli texnologiyalardan foydalanish asosiy metodologik talab sifatida qaralishi lozim.

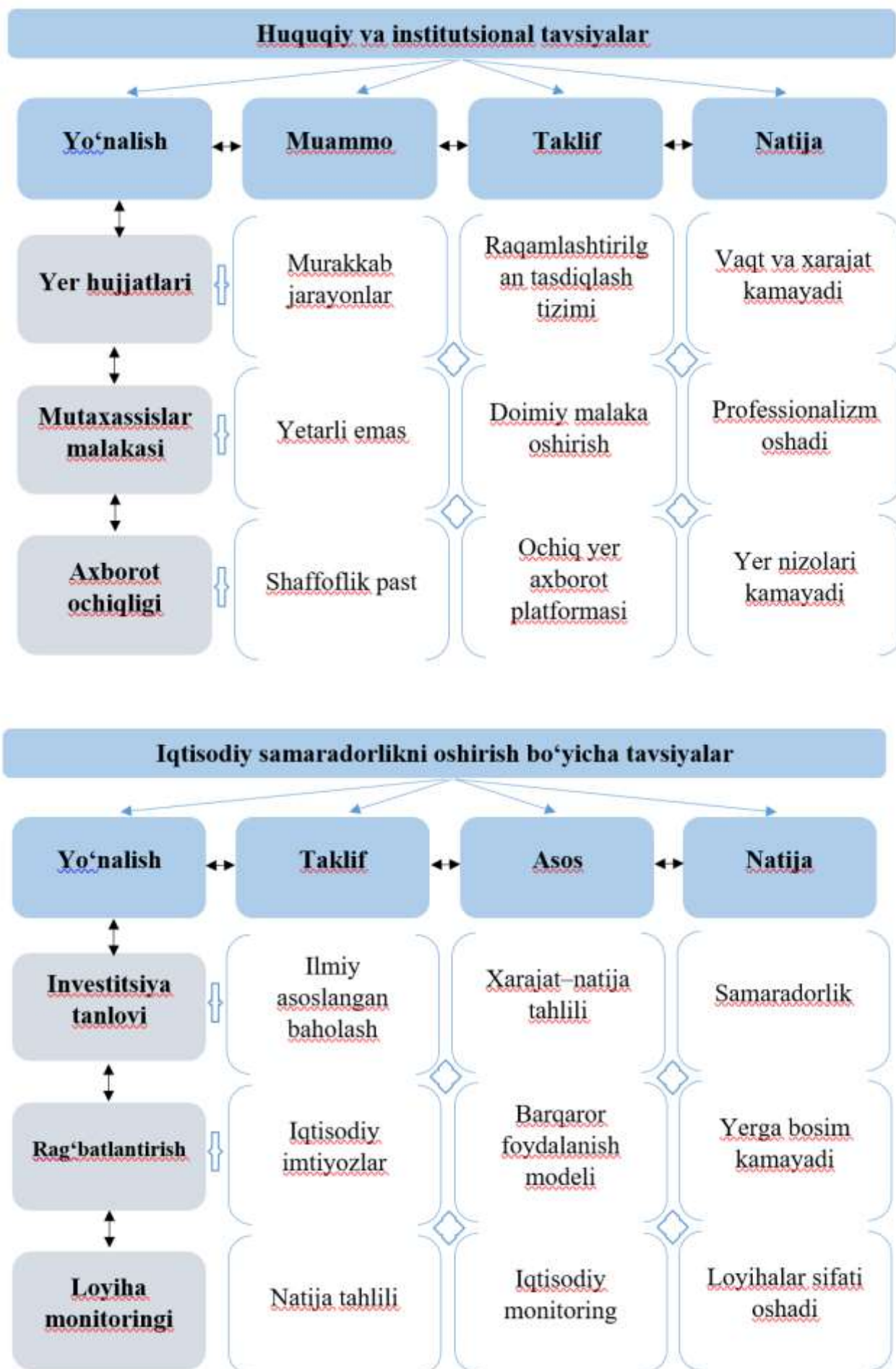

Shuningdek, yer tuzish loyihalari yuritishning ilmiy-metodologik asoslarini yanada takomillashtirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar tizimli ravishda ishlab chiqish zarur. Ushbu takliflar yer resurslarini boshqarish amaliyotini zamonaviy talablarga moslashtirish, yer degradatsiyasining oldini olish, investitsiya jarayonlarini optimallashtirish va hududlarning barqaror rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan ilmiy-amaliy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi.

Yer tuzish loyihalari yuritishning ilmiy-metodologik asoslariga taklif va tavsiyalar — bu yer resurslaridan oqilona foydalanishni ta'minlash maqsadida yer tuzish jarayonlarini ilmiy asoslash, zamonaviy metodlar (GIS, monitoring, modellashtirish)ni joriy etish, ekologik barqarorlikni kuchaytirish, huquqiy va institutsional mexanizmlarni takomillashtirish hamda mutaxassislar salohiyatini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy yo'nalishlar majmuasidir. Ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar (3-jadvallar):

Jadvallar asosida ishlab chiqilgan taklif va tavsiyalar yer tuzish loyihalarini ilmiy asoslangan, metodologik jihatdan mukammal va zamonaviy raqamli tizimga moslashtirishga xizmat qiladi. Ularning amaliyotga joriy etilishi yer resurslarini oqilona boshqarish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash va hududiy barqaror rivojlanishga erishish imkonini beradi[8].

Xulosa qilib aytganda, yer tuzish loyihalari yuritishning ilmiy-metodologik asoslari yer resurslarini boshqarishning nazariy va amaliy poydevori bo'lib, ular yer fondidan oqilona, samarali va barqaror foydalanishni ta'minlashga xizmat qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yer tuzish jarayonlarini ilmiylik tamoyili asosida tashkil etish yerlarning iqtisodiy samaradorligini oshiradi, ekologik xavfsizlikni mustahkamlaydi va hududiy rivojlanishda muvozanatni ta'minlaydi.

Mazkur asoslar yer tuzish loyihalarini tizimli, kompleks va uzoq muddatli strategik rejalashtirish darajasiga ko'taradi. Tabiiy, iqtisodiy, ijtimoiy va huquqiy omillarni birgalikda hisobga olish, zamonaviy GIS va raqamli texnologiyalarni qo'llash hamda monitoring tizimini joriy etish orqali yerga oid qarorlarning aniqligi va ishonchliligi ta'minlanadi.

Umuman olganda, yer tuzish loyihalari yuritishning ilmiy-metodologik asoslari yer resurslarini muhofaza qilish, ularning unumdorligini saqlash va hududlarning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlovchi muhim ilmiy-amaliy mexanizm hisoblanadi. Shu bois mazkur yondashuv davlat yer siyosatini samarali amalga oshirish va kelajak avlodlar manfaatlarini himoya qilishda strategik ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Yer kodeksi. – T.: Adolat, 2021.
2. “Yer resurslaridan oqilona foydalanish to'g'risida” O'zbekiston Respublikasi Qonuni. – T.: 2020.

3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining yer tuzish bo‘yicha qarorlari to‘plami. – T.: 2019.
4. Isayev A.A. Yer tuzish asoslari. – T.: Fan, 2018.
5. Karimov B.R. Yer resurslarini boshqarish va kadastr. – T.: Iqtisodiyot, 2019.
6. Rahmonov A.A. Qishloq xo‘jaligi yerlarini boshqarishda yer tuzish loyihalarining ahamiyati // Yer resurslari jurnali. – 2021. – №2.
7. FAO. Land Use Planning and Sustainable Management. – Rome, 2018.
8. UN Habitat. Sustainable Land Management Report. – New York, 2019. – pp.
9. FAO rasmiy sayti: <https://www.fao.org>.

